

Fyzikálna olympiáda

54. ročník, 2012/2013

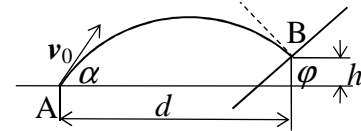
krajské kolo

kategória B

zadanie úloh

1. A ferde hajítás

A fiú labdát dob egy ferde tetőre, és azt vizsgálja, hogyan pattan róla vissza. A labda az A pontban hagyja el a fiú kezét. A labda a tetőt a B pontban éri el, h magasságban az A pont felett, és d vízszintes távolságban ettől a ponttól. A tető vízszinteshez viszonyított dőlésszöge φ (Lásd a B–1 ábrát).

B–1 ábra

A fiú rájött, ha a labda merőlegesen érkezik a tetőre, tökéletesen rugalmas ütközésnél, az A pontba pattan vissza.

- Írják le azokat a függvényeket, amelyek megadják a vízszintes x és függőleges y koordináták, valamint a sebesség v_x vízszintes és v_y függőleges komponensének időtől való függését! Fejezzék ki, az idő eliminációja után, a labda pályájának alakját $y = f(x)$ explicit alakban!
- Vezessék le a labda mozgásirányának vízszintessel bezárt β szögét, mint az x koordináta, v_0 kezdeti sebességének és a ferdehajítás α szögének függvényét! Határozzák meg az x_1 koordinátát, ahol $\beta = 0$, adják meg a C pontot, ahol ez a feltétel teljesül!
- Határozzák meg a ferdehajítás α szögét, valamint v_0 kezdeti sebességét, ha a labda merőlegesen érkezik a tetőre! Határozzák meg az A ponthoz viszonyított y_m maximális magasságot, amelyet a labda ebben az esetben ér el!

A feladatot oldják meg általánosan, a c) részt pedig a következő értékekre: $d = 5,0$ m, $h = 2,0$ m, $\varphi = 30^\circ$, $g = 9,8$ m·s⁻²! A légellenállást ne vegyék figyelembe!

Segítség: $\cos^2 \alpha = 1/(1+\tan^2 \alpha)$, $\sin^2 \alpha = \tan^2 \alpha/(1+\tan^2 \alpha)$, ha $\gamma + \delta = \pi/2$ rad érvényes, hogy $\tan \gamma = 1/\tan \delta$.

Megjegyzés: A tangens funkció jelölése lehet „tan” ill. „tg”, a szabvány a „tan” jelölést ajánlja.

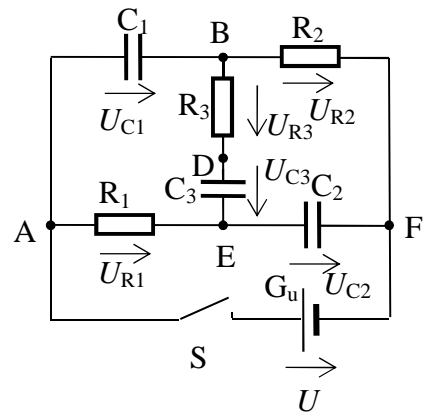
2. Áramkör kondenzátorokból

A B–2 ábrán egy áramkör látható, amely három rezisztorból (R_1 , R_2 , R_3), három kondenzátorból (C_1 , C_2 , C_3), a G_u állandó U feszültségű áramforrásból és S kapcsolóból áll.

Az elején a kapcsoló megszakítja az áramkört és a kondenzátorokon nincs feszültség. Ha a kapcsolóval zárjuk az áramkört, átmeneti folyamatok indulnak meg az áramkörben, amelyek végén az egyes komponenseken a feszültség állandósul.

- Határozzák meg a komponenseken lévő feszültséget, valamint az áramforráson áthaladó I_0 áram nagyságát az áramkör zárásának pillanatában!
- Határozzák meg a komponenseken lévő feszültséget, valamint az áramforráson áthaladó I_∞ áram nagyságát az áramkör zárása után beálló állandósult állapotban!
- Határozzák meg a Q töltés nagyságát, amelyet az áramforrás ad le az áramkörnek az áramkör zárása után! Végezzenek nagyságrendi becslést az átmeneti folyamatok τ időtartamára!
- Határozzák meg az áramforrás átmeneti folyamatai alatt végzett W munka nagyságát, valamint az áramkörben felszabaduló Q_t hő nagyságát az átmeneti folyamatok alatt!
- Határozzák meg a kondenzátorok feltöltésének hatásfokát, amelyet az $\eta = E_C/W$ összefüggés definiál, ahol E_C a feltöltött kondenzátorok elektromos terének teljes energiája!

A feladatot oldják meg általánosan, majd a következő értékekre: $R_1 = 10 \text{ k}\Omega$, $R_2 = 20 \text{ k}\Omega$, $R_3 = 50 \text{ k}\Omega$, $C_1 = 50 \text{ nF}$, $C_2 = 30 \text{ nF}$, $C_3 = 150 \text{ nF}$, $U = 10 \text{ V}$.

B–2 ábra

3. A Cseljabinszki meteorit

2013 február 15-én egy hatalmas meteorit robbant fel az uráli Cseljabinszk város közelében. A lökéshullám nagy anyagi károkat és több sérülést okozott. A feljegyzések elemzéséből kiderült, hogy egy körülbelül 11 ezer tonna tömegű test körülbelül 90 km magasságban lépett a légkörbe, és körülbelül 40 km magasságban felrobbant. A robbanás ereje 440 kilótonna (kt) klasszikus TNT robbanószer erejével volt egyenértékű (a hirosimai atombomba ereje 15 kt TNT-nek felelt meg). A felrobbanó meteoritok közül ez volt a legjelentősebb az 1908-ban Szibériában bekövetkezett tunguszkai meteorit felrobbanása óta. További elemzések kimutatták, hogy a test a Mars és Jupiter között húzódó kisbolygók övezetéből származott, és az elliptikus pályája egészen a Vénusz pályájáig nyúlt el.

- Határozzák meg a Nap körül r_A sugarú körpályán keringő test v_0 sebességét!
- Határozzák meg, mekkora – a körpályához érintőleges irányú – v_1 sebességet kell elérnie a testnek ahhoz, hogy olyan elliptikus pályára álljon, amelynek a Naphoz legközelebbi távolsága r_v !
- Határozzák meg a test v_z sebességét az ellipszis pálya azon pontján, ahol a Naptól mért távolsága r_z (a Föld távolsága a Naptól)!
- A test sebessége, az atmoszférába hatolva, a légellenállás következtében v_3 értékre csökkent η hatásfokkal növelve a belső energiáját. Ez az energia szabadult fel a robbanáskor. Határozzák meg a robbanás energiáját, és fejezzék ki klasszikus TNT robbanószer ekvivalensével! *Megjegyzés: az η hatásfok a belső energia növekedésének és a mozgási energia csökkenésének arányát fejezi ki.*

A feladatot oldják meg általánosan, majd a következő értékekre: $r_A = 2,4$ AU, $r_v = 0,72$ AU, $r_z = 1,0$ AU, $m = 11 \times 10^3$ tonna, $v_3 = 20$ km·s⁻¹, $\eta = 40$ %, a gravitációs állandó $G = 6,7 \times 10^{-11}$ N·m²·kg⁻², a Nap tömege $M_S = 2,0 \times 10^{30}$ kg, 1 AU = $1,5 \times 10^{11}$ m, a TNT robbanószer energetikai ekvivalense $4,184$ MJ·kg⁻¹. A bolygók és más testek által az aszteroida mozgására kifejtett hatást ne vegyék figyelembe!

4. Az izzó

Az izzó ($P = 100 \text{ W}$ felvett teljesítménye $U=230 \text{ V}$ névleges feszültség mellett,) egy volfrámszálból készült spirál, amelyet vákuum vesz körül egy üvegburában. Az izzószálat $t_p = 2\,500 \text{ °C}$ hőmérsékleten üzemeltetik. A volfrámszál átmérője $d = 30 \text{ }\mu\text{m}$, csavarment alakban tekeredve, $D = 0,50 \text{ mm}$ külső átmérőjű hengert alkot.

- Határozzák meg a volfrámszál l hosszát, ha a volfrám fajlagos ellenállása $t_0 = 20 \text{ °C}$ hőmérsékleten $\rho_0 = 5,3 \times 10^{-8} \text{ }\Omega \cdot \text{m}$, és az elektromos ellenállás hőmérsékleti együtthatója $\alpha_R = 4,5 \times 10^{-3} \text{ K}^{-1}$!
- Határozzák meg az L hosszúságot, feltételezve, hogy a csavarment alakban tekeredő volfrámszál D átmérőjű, L hosszúságú összefüggő henger alakú t_p hőmérsékletű sugárzó felületet képez! Határozzák meg a spirál tekeréseinek N számát, és a spirálszál s csavarment emelkedését – fontolják meg, az eredményből kiindulva, elfogadható-e a feltevés, hogy a spirál összefüggő sugárzófelületet hoz létre (elfogadható, ha $d < s < 2d$)!
- A volfrám olvadáspontja $t_t = 3\,422 \text{ °C}$. Mekkora U_t feszültségnél olvadna meg a volfrámszál?
- Egy izzó élettartamként (230 V névleges feszültségnél) 1000 órát adnak meg. Közelítőleges számítással becsülik meg az izzószál t_m hőmérsékletét és élettartamát, ha $U_m = 400 \text{ V}$ feszültségre kapcsoljuk! Tételezzék fel, hogy a volfrámszál vékonyodásának sebessége (a vékonyodás az izzószál felületén szublimálódó volfrám következménye) egyenesen arányos a volfrám telített gőzének p_n nyomásával (a telített gőzök nyomásának becslésére használják a következő táblázatban feltüntetett értékeket):

Hőmérséklet t (°C)	2 510	2 690	2 910	3 180	3 500
Nyomás p_n (Pa)	$1,0 \times 10^{-3}$	$1,0 \times 10^{-2}$	$1,0 \times 10^{-1}$	1,0	10

Tételezzék fel, hogy az izzószál hőmérséklete egész hosszában azonos, és az izzószál felülete tökéletesen fekete (nulla visszaverő képesség). A Stefan-Boltzmann állandó $\sigma = 5,67 \times 10^{-8} \text{ W} \cdot \text{m}^{-2} \cdot \text{K}^{-4}$. A d) részben végzett közelítőleges számításoknál használják a következő összefüggést $t_m - t_0 = T_m - T_0 \approx T_m$, ahol $T(\text{K})$ a termodinamikai hőmérséklet.

Fizikálna olimpiáda, 54. ročník – Úlohy krajského kola kategórie B

Autori úlohy: (1, 2, 4) Ivo Čáp, (3) Ľubomír Mucha – Ivo Čáp

Recenzia: Daniel Klivanec, Ľubomír Mucha

Preklad: Aba Teleki

Redakčná úprava: Ivo Čáp

Vydal: Slovenská komisia fyzikálnej olympiády

IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, Bratislava 2013